

MAKALE / ARTICLE:

BALKAN-AFRİKA YAKINLAŞMASININ DÖNEMSEL NİTELİĞİ*

THE SEASONALITY OF BALKAN-AFRICA RAPPROCHEMENT

Mürsel BAYRAM**

ÖZET

Soğuk Savaş döneminde bazı Balkan devletleri, Afrika kıtasındaki ulusal kurtuluş mücadelelerinde aktif bir rol üstlenmiş ve ideolojik yönelimleri doğrultusunda çeşitli Afrika ülkeleriyle siyasi, iktisadi ve askerî işbirliği geliştirmişlerdir. Balkan devletleri ile Afrika devletleri arasındaki temasların yoğunlaştığı yıllar, Yugoslavya'da Josip Broz Tito, Bulgaristan'da Todor Jivkov, Romanya'da Nikolay Çavuşesku'nun iktidarda olduğu dönemlere denk gelmektedir. Söz konusu Balkan-Afrika irtibatının Soğuk Savaş sonrası dönemde ivme kaybetmesi, bu yakınlaşmanın konjonktürel bir nitelik arz ettiğini göstermektedir. Başta Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere yükselen Asyalı güçler Soğuk Savaş sonrası dönemde Afrika devletleriyle ilişkilerini yoğunlaştırırken, Balkan devletlerinin Avrupa Birliği ile bütünleşmeyi önceleyerek Afrika gibi uzak coğrafyalarla ilgilenmemeleri, Asya ve Avrupa bölgesel alt-sistemlerinin ekonomi-politik eğilimlerindeki farklılaşmaya işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Afrika, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan

* Bu makale, VII. Uluslararası Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Kongresi'nde (24-25 Mart 2018, Tekirdağ) "Balkan ve Afrika Devletleri Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Bağlamı" adıyla sunulan bildirinin revize edilmiş halidir.

** Öğr. Gör. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
İletişim Adresi: murselbayram@ahievran.edu.tr

ABSTRACT

Some Balkan states played an active role in African national liberation movements and forged political, economic and military cooperation with African states in accordance with their ideological orientation during the Cold War. The years when the contacts between Balkan and African states were intensified coincide with the terms of office of Josip Broz Tito in Yugoslavia, Todor Zhivkov in Bulgaria, and Nicolae Ceauşescu in Romania. The dwindling contacts between Balkan and African states after the Cold War indicate that the rapprochement in question was seasonal/conjunctural. While the rising powers of Asia, the People's Republic of China in particular, have intensified their ties with African countries in the post-Cold War era, Balkan states have prioritised the European integration and not been interested in remote geographies like Africa. This signalises a differentiation in political and economic tendencies of Asian and European regional sub-systems.

Keywords: Balkans, Africa, Yugoslavia, Romania, Bulgaria

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Amerikan-Sovyet rekabeti, dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Balkan yarımadası ile Afrika kıtası üzerinde de yeni bir büyük güç mücadelesinin sahnelenmesini beraberinde getirmiş ve bu bölgelerdeki devletleri ittifaklardan birine dâhil olmaya zorlamıştır. Balkan devletlerinin Soğuk Savaş dönemi ittifak tercihleri incelendiğinde, Bulgaristan'ın büyük ölçüde Sovyet nüfuz sahası içinde kaldığı; Romanya'nın Varşova Paktı'na dâhil olmakla birlikte sosyalist olmayan rejimlerle de ilişki geliştirmeye çalıştığı; Arnavutluk'un bir müddet Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile yakınlaşmakla birlikte, genel olarak kendisini dış dünyadan izole ettiği; daha güneydeki Yunanistan'ın ABD öncülüğündeki Batı Bloğu'nun safında yer aldığı; anti-Stalinist tutumuyla ön plana çıkan Josip Broz Tito liderliğindeki Yugoslavya'nın ise diğer Balkan devletlerine nazaran daha bağlantısız bir siyaset izlediği görülmektedir.

Yeni bağımsızlıklarına kavuşmuş olan Afrika devletleri ise, Amerikan-Sovyet kutuplaşmasının yarattığı gerilimin zaten kırılğan durumda olan siyasal yapılarına zarar vereceği endişesiyle bağlantısız kalmayı yeğlemişlerdir. Bu doğrultuda Afrika devletlerinin tamamı, Üçüncü Blok olarak anılan Bağlantısızlar Hareketi'ne katılmıştır. Tabii, Bağlantısızlar Hareketi'ne dâhil olmak, siyaseten Batı veya Doğu bloğuna meyyal olmayı engellememiştir. Nitekim Botsvana, Fas, Güney Afrika, Kenya, Liberya, Senegal,

Somali ve Zaire yönetimleri, genel olarak Batı Bloğu'na yakın politikalar izlerken Angola, Benin, Cezayir, Etiyopya, Gana, Gine, Gine Bissau, Kongo, Madagaskar, Mali, Mozambik ve Libya ise dönemsel olarak Doğu Bloğu'na yakın olmuşlardır.

Bu bilgilerden hareketle, Balkan-Afrika yakınlaşması; uluslararası sistem, bölgesel alt-sistem, aktör/devlet ve birey/karar alıcı düzeylerinde analiz edilebilir. Çalışmada aktör düzeyi tercih edilerek Balkan devletlerinin dönemin iki kutuplu uluslararası yapısındaki konumları/yönelimleri doğrultusunda hangi Afrika devletleriyle ne tür temaslar kurdukları ve bu yakınlaşmanın Soğuk Savaş sonrası dönemde devam edip etmediği analiz edilecektir.

2. YUGOSLAVYA-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı (1918-1929) ile Yugoslavya Krallığı'nın (1929-1941) halefi niteliğinde olan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (1945-1992), 1980 yılına kadar Josip Broz Tito tarafından yönetilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi işgaline karşı SSCB ile birlikte hareket eden Tito, savaş sonrasında Moskova'dan bağımsızlaşma yönünde bir siyasal yaklaşım benimsemiştir. Zira diğer Sovyet Bloku ülkelerinden farklı olarak Yugoslavya'da Komünist bir rejimin iktidara gelmesinde tek âmil SSCB değildi. Yugoslav devrimine giden yol, büyük ölçüde Tito ve Partizanlarının Almanlar karşısındaki silahlı mücadeleleri ile açılmıştı (Armaoğlu, 1983: 450). Kendi çabasıyla iktidara gelmiş olma düşüncesi, Tito'yu SSCB dâhil hiçbir dış gücün egemenliğini kabul etmeme eğilimine sevk etmiştir (Jelavich, 2009: 303).

Tito'nun ülkesini Moskova'nın yörüngesine sokmama çabası, Yugoslavya'nın 1948'de Kominform'dan ihracına ve Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Polonya'nın bir müddet bu ülke ile ekonomik ilişkilerini dondurma kararına neden olmuştur. Alternatif ilişki ağları tesis ederek bu izolasyonun olumsuz etkilerini dengelemeye çalışan Tito, özellikle Bağlantısızlar Hareketi üzerinden iki kutuplu uluslararası sistemin kısıtlarını aşmayı denemiştir. Stalin'in ölümünden sonra Yugoslav-Sovyet ilişkileri yumuşamışsa da Yugoslavya tekrar Sovyet Bloğu'na dönmeyip Bağlantısızlar Hareketi'nin lideri olmuştur. 1955 tarihli Bandung Konferansı ile temelleri atılıp 1961 tarihli Belgrad Konferansı ile teşkilatlanan Bağlantısızlar Hareketi'nde Yugoslavya ile birlikte Hindistan ve Mısır ön plana çıkmıştır. Yeni bağımsızlıklarına kavuşan Afrika devletlerinin de Amerikan-Sovyet kutuplaşmasının

yarattığı gerilimden etkilenmemek adına bağlantısız kalmayı tercih etmesi, Yugoslavya'nın Afrika devletleri ile yakınlaşp kendi liderliğini ortaya koymasına fırsat tanımıştır (Perić, 2016: 126). Bu kapsamda Sahraaltı Afrika'yı ziyaret eden ilk Komünist devlet başkanı olma özelliğini taşıyan Tito, 1979 yılına kadar Cezayir, Fas, Gana, Gine, Habeşistan, Kenya, Liberya, Libya, Mali, Mısır, Sudan, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda ve Zambiya'yı ziyaret etmiştir. Söz konusu ziyaretlerden bazıları bir defaya mahsusken bazıları mükerrerdir (Vučetić ve Betts, 2017: 20-21).¹

Yugoslav-Sovyet ayrışmasından sonra Yugoslavya'yı ziyaret eden ilk yabancı devlet başkanı Habeşistan (bugünkü Etiyopya) Kralı I. Haile Selassie'dir (Orlović, 2012: 151). 1950'li yıllarda dış ilişkilerini çeşitlendirme çabasına giren Habeşistan, bu noktada Yugoslavya'yı makul bir alternatif olarak değerlendirmiştir. İki ülke arasında 4 Mart 1952'de kurulan diplomatik ilişkiler, karşılıklı ziyaretler ve çeşitli işbirliği anlaşmalarıyla pekiştirilmiştir (Tasić, 2008: 513).

Yugoslavya'nın Afrika politikasında, bağımsız Afrika devletleri kadar, ulusal kurtuluş mücadelesi devam eden halklar da önem arz etmiştir. Bunlar arasında özellikle Cezayir ve Angola dikkat çekmektedir. Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN²) üyeleriyle 1953'te Kahire'de temas kuran Tito, 1956'da Cemal Abdunnasır ve Jawaharlal Nehru ile birlikte, FLN'nin Fransa karşısındaki mücadelesini desteklediklerini beyan etmiştir. Yugoslav liderliği, FLN'ye silah desteği sağlamanın yanı sıra, yaralı Cezayirlilerin Yugoslav hastanelerinde tedavi edilmesine olanak tanımış; Tunus ve Fas'taki Cezayirli mültecilere yiyecek ve giyecek yardımında bulunmuş; yüzlerce Cezayirli öğrencinin burslu olarak Yugoslavya'da eğitim almalarını teşvik etmiştir. Yugoslavya Komünistler Birliği'nin (SKJ³) 1958'deki yedinci kongresinde FLN temsilcileri onur konuğu olarak ağırlanmıştır. Yugoslavya, aynı yıl FLN'nin Kahire'de oluşturduğu Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti ile ilişki kuran ilk devletlerden biri olmuş ve 2 Şubat 1962'de Fransa'dan beş ay kadar önce Cezayir'in bağımsızlığını tanımıştır. Fransa, bu tanıma kararına tepki olarak Belgrad büyükelçisini geri çekmiştir. Ahmed Ben Bella liderliğinde bağımsızlığını ilan eden Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti, ulusal kurtuluş mücadelesi sürecinde

¹ Oldukça aktif bir diplomasi izleyen Tito, görev süresi zarfında 92 ülkeye 169 resmî ziyaret gerçekleştirmiş; 175 devlet başkanı, 110 başbakan, 200 kadar dışişleri bakanı ve 300'den fazla siyasi hareket liderini ağırlamıştır (Petrović, 2014: 578).

² *Front de Libération Nationale*

³ *Savez Komunističke Jugoslavije*

verdiği destekten ötürü Yugoslavya ile oldukça yakın ilişkiler tesis etmiştir. Ben Bella, bir röportajında Fidel Castro'yu "kardeş", Cemal Abdunnasır'ı "öğretmen", Josip Broz Tito'yu ise "örnek" olarak aldığını belirtmiştir. Ben Bella ayrıca sosyalizme giden yolların çeşitli olduğunu, SSCB'nin tekelinde olmadığını söyleyerek pekâlâ Yugoslav modeli bir sosyalizmin de mümkün olabileceğine işaret etmiştir. Yugoslavya'nın Cezayir'e "devrim ihracı", Ben Bella dönemi (1962-1965) ile sınırlı kalmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Yugoslavya'nın Afrika'da en fazla ticaret yaptığı ülkelerden biri yine Cezayir olmuşsa da ikili ilişkiler Ben Bella dönemindeki kadar yakın olmamıştır (Gužvica, 2016).

Yugoslavya tarafından desteklenen bir diğer Afrika ulusal kurtuluş hareketi, Angola'da faaliyet yürüten Marksist MPLA⁴ örgütüdür. İngiliz devlet arşivlerine (FCO 28/1632) göre 1970'lerin başında Angola ulusal kurtuluş hareketi ile temas kuran Yugoslavya, Angola'nın bağımsızlığından (1975) sonra da bu ülkeye yardımlarını sürdürmüştür. Angola Cumhurbaşkanı Agostinho Neto'nun Nisan 1977'de Belgrad'ı ziyareti sırasında, Yugoslavya'nın o tarihe dek Angola'ya 14 milyon dolar değerinde askerî yardım yaptığı belirtilmiştir (Gleijeses, 2013: 77).

Yugoslavya, Afrika ülkelerine askerî ekipman ihracıyla ön plana çıkmıştır. Mostar merkezli Soko Vazduhoplovna Industrija tarafından üretilen G-2 Galeb ve J-1 Jastreb savaş uçakları, bilhassa Libya ve Zambiya'ya ihraç edilmiştir (Chant, 1987: 467)⁵. Bunun yanında, Agrovojevodina, Crveno Zastava, Energoprojekt, Energoinvest, Ingra, Generaleksport, FAP Famos, IMT, Jugoeksport, Krušik, Mašinunion, Pomgrad, Rudnap, Trudbenik gibi Yugoslav şirketleri, Afrika'da başta altyapı, enerji ve endüstri olmak üzere çeşitli alanlarda varlık göstermişlerdir. Bu şirketler; baraj, fabrika ve hastane gibi yapılar inşa ederek hem Afrika'nın modernizasyonunda önemli bir rol oynamışlar, hem de Yugoslavya'nın yumuşak güç kapasitesini artırmasına imkân tanımışlardır. Yugoslav şirketlerince inşa edilen yapılar, genellikle sembolik önemi haiz binalar olmuştur. Örneğin, 1986'da Zimbabve'de düzenlenecek Bağlantısızlar Hareketi Zirvesi için Harare'de bir kongre merkezi inşa eden Energoprojekt şirketi, aynı zamanda Zimbabve Cumhurbaşkanı Robert Mugabe'nin özel konutunu inşa etmiştir (Goff, 2018).

⁴ *Movimento Popular de Libertação de Angola*

⁵ G-2 Galeb, en son 2011'deki Libya İç Savaşı sırasında Muammer Kaddafi güçleri tarafından kullanılmıştır. Bkz. *Combat Aircraft* (2018).

4 Mayıs 1980 tarihinde 87 yaşında hayatını kaybeden Tito'nun cenaze töreni, neredeyse bütün dünya ülkelerinden üst düzey katılımı ile gerçekleşmiştir. Afrika ülkelerinden Cezayir, Habeşistan, Gine, Gine Bissau, Mali, Tanzanya, Togo ve Zambiya devlet başkanı düzeyinde; Cabo Verde, Gana, Madagaskar, Mısır ve Zimbabve hükümet başkanı düzeyinde; Kamerun, Mauritius, Nijerya, Seyşeller ve Uganda dışişleri bakanı düzeyinde cenazeye katılım sağlamıştır. Angola, Benin, Burundi, Fas, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Fildişi Sahili, Gabon, Liberya, Libya, Kenya, Kongo Halk Cumhuriyeti (bugünkü Kongo Cumhuriyeti), Moritanya, Mozambik, Nijer, Sao Tome ve Principe, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Tunus, Yukarı Volta (bugünkü Burkina Faso) ve Zaire (bugünkü Kongo Demokratik Cumhuriyeti) ise resmî heyet göndermiştir. Cenazeye Afrika'dan resmî düzeyde katılımın yüksek olması, Tito'nun Afrika ülkeleri nezdinde olumlu bir imaj inşa edebildiğini göstermektedir.

Tito'nun ölümünden sonra, bölgeleri temsil edecek şekilde yıllık rotasyon mantığına dayalı kolektif devlet başkanlığının uygulandığı Yugoslavya, bu sistem ile hem siyasal hem ekonomik açıdan daha istikrarsız bir federasyon haline gelmiştir. 1980-1991 yılları arasında, ikisi geçici olmak üzere 15 devlet başkanı⁶ göreve gelmiştir. Bu dönemde Yugoslavya'nın hammadde ihtiyacı nedeniyle Afrika'ya ekonomik ilgisi devam ederken siyasal ilgisinde azalma gözlenmiştir. Yugoslavya dağıldıktan sonra kurulan devletler ise Afrika'da Tito dönemindeki gibi güçlü bir diplomatik ve ekonomik varlık göstermekten uzak olmuşlardır. Sırbistan, Yugoslavya döneminden devraldığı Angola, Cezayir, Etiyopya, Fas, Güney Afrika, Kenya, Kongo DC, Libya, Mısır, Nijerya ve Zambiya büyükelçiliklerini idame ettirmekle yetinirken Hırvatistan sadece Cezayir, Fas, Güney Afrika, Libya ve Mısır'da büyükelçilik açmıştır. Bosna-Hersek, Slovenya ve Makedonya'nın Sahraaltı Afrika'da büyükelçiliği bulunmazken Karadağ'ın ne Kuzey Afrika'da ne de Sahraaltı Afrika'da mukim büyükelçiliği mevcut değildir (Embassy Pages, 2018). Diplomatik misyon sayısının yetersizliği, sözü edilen devletlerin Afrika'daki ekonomik mevcudiyet düzeylerine de yansımaktadır (Bkz. Tablo 1).

⁶ Lazar Koliševski (Makedonya), Cvijetin Mijatović (Bosna-Hersek), Sergej Kraigher (Slovenya), Petar Stambolić (Sırbistan), Mika Špiljak (Hırvatistan), Veselin Đuranović (Karadağ), Radovan Vlačković (Voyvodina), Sinan Hasani (Kosova), Lazar Mojsov (Makedonya), Raif Dizdarević (Bosna-Hersek), Janez Drnovšek (Slovenya), Borisav Jović (Sırbistan), Sejdo Bajramović (Kosova, geçici), Stjepan Mesić (Hırvatistan), Branko Kostić (Karadağ, geçici)

Ülke	İthalat Miktarı (Milyon \$)	Toplam İthalata Oranı (%)	İhracat Miktarı (Milyon \$)	Toplam İthalata Oranı (%)
Sırbistan	200	1.0	211	1.5
Hırvatistan	177	0.8	259	1.9
Bosna-Hersek	35.9	0.4	41.2	0.8
Slovenya	279	1.0	523	1.9
Makedonya	215	3.2	9.3	0.2
Karadağ	6.9	0.3	3.1	1.0

Tablo 1. Eski Yugoslav Cumhuriyetlerinin İthalat ve İhracatında Afrika'nın Payı (OEC, 2018)

3. BULGARİSTAN-AFRİKA İLİŞKİLERİ

14. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı egemenliği altında bulunan Bulgaristan, 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından otonom prenslik olarak tanınmış; 1908 yılında ise bağımsız devlet hüviyetini kazanmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndan mağlubiyetle ayrılan ülke, 1946'da tek partili sosyalist rejime geçmiş ve Soğuk Savaş boyunca Varşova Paktı'nın üyesi olarak kalmıştır. Gerek Goergi Dimitrov döneminde (1946-1949), gerekse "Küçük Stalin" olarak anılan Valko Çervenkov döneminde (1950-1954) SSCB ile paralel bir dış politika izleyen Bulgaristan, Todor Jivkov'un uzun iktidar döneminde (1954-1989) de büyük ölçüde bu dış politika yönelimini muhafaza etmiştir (Gruev, 2009).

Afrika'da Sovyet nüfuzunu destekleyici bir rol üstlenen Bulgaristan, ideolojik olarak Moskova'ya yakın duran devlet ve örgütlere silah ve askerî eğitim temin etmiştir. Bulgaristan'dan askerî yardım temin eden Afrika ulusal kurtuluş hareketlerinin başında FLN, MPLA, FRELIMO⁷, PAIGC⁸, ZANU⁹ ve SWAPO¹⁰ gelmektedir. Bulgaristan ile

⁷Frente de Libertação de Moçambique

⁸Partido Africano da Independência da Guiné e Cabo Verde

⁹Zimbabwe African National Union

¹⁰South West African People's Organisation

diplomatik, ekonomik ve askerî ilişkiler geliştiren başlıca Afrika ülkeleri ise Angola, Cezayir, Gana, Gine, Etiyopya, Kenya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Libya, Mısır, Mozambik, Nijerya, Sudan, Somali, Tanzania ve Zambiya'dır. Bunlar arasında, Cezayir, Etiyopya, Gine, Kongo ve Zambiya'dan Bulgaristan'a devlet başkanı düzeyinde ziyaretler gerçekleşirken Bulgaristan Cumhurbaşkanı Todor Jivkov da Angola, Libya, Mozambik ve Nijerya'yı ziyaret etmiştir.

Bulgaristan; Doğu Almanya, Çekoslovakya, Küba ve Kuzey Kore ile birlikte, Üçüncü Dünya ülkelerinde ciddi bir askerî varlık göstermiş ve bilhassa Afrika ulusal kurtuluş hareketlerine sağladığı katkıyla dekolonizasyon sürecinin hızlandırılmasında aktif bir rol oynamıştır. Bulgar tarihçi Jordan Baev'in (1992: 101-109) Bulgaristan devlet arşivlerine dayanarak yaptığı çalışmalara göre, Bulgaristan'ın Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik ilk etkili silah transferi 1950'lerin sonunda Cezayir'e gerçekleşmiştir. 19 Ağustos 1958'de Bulgaristan Komünist Partisi Politbürosu, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne (FLN) maddî yardım sağlama kararı almış, bu doğrultuda Ocak 1959'da Tunus üzerinden, Kasım 1960'ta ise Fas üzerinden FLN'ye silah sevk edilmiştir. Ek olarak, 1963-1965 yılları arasında 300'den fazla Cezayirli öğrenci, Bulgaristan'daki askerî okullarda eğitim almıştır.

Aynı şekilde, Kongo'nun ilk başbakanı Patrice Lumumba öldürüldükten sonra Bulgaristan yönetimi, Lumumba'nın ekibine silah ve askerî teçhizat göndermeye karar vermiştir. Lumumba'nın bakanlarından Pier Moulele ile Nisan 1961'de Kahire'de yapılan görüşmelerin ardından Mısır üzerinden Kongo'ya 200 ton silah sevk edilmiş, ancak bu silahlar Sudan topraklarında kaybolmuştur. Dört yıl sonra Mısır, Sudan ve Tanzania üzerinden Kongo'ya başarılı bir şekilde 500 bin dolar değerinde silah sevk edilmiştir. Ayrıca 100 kadar Kongolu militan, Bulgaristan'da askerî eğitim almıştır.

Bulgaristan ile Sudan arasında 1960'lı yılların sonlarından itibaren çeşitli anlaşmalar imzalanmış ve Soğuk Savaş dönemi boyunca yaklaşık 6 bin Sudanlı öğrenci Bulgaristan'da eğitim almıştır. Keza 1976'ya kadar Somali ile etkili bir işbirliği sürdüren Bulgaristan, Aralık 1979 tarihli Sovyet-Etiyopya savunma anlaşmasından sonra Etiyopya ile ilişki kurmaya yönelmiştir. Temmuz 1980'de Todor Jivkov ve Etiyopyalı mevkidaşı Mengistu Haile Mariam arasında Sofya'da dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, Bulgaristan'ın Avrupa dışında bir ülke ile imzaladığı askerî alanda işbirliğine matuf özel bir madde içeren tek anlaşmadır.

Bulgaristan ile askerî işbirliği geliştiren diğer önemli Afrika ülkeleri, Libya, Angola ve Mozambik'tir. 1984 itibariyle Libya'da 9 bin civarında Bulgar danışman bulunmaktaydı. Angola ve Mozambik'te Marksist rejimlerin iktidara gelmesinin ardından Bulgaristan, 1976-1983 yılları arasında bu iki ülke ile 7 askerî destek protokolü imzalamıştır. Sadece 1982'de Bulgaristan'dan Mozambik'e sevk edilen silahların değeri 750 bin levayı geçmekteydi. Bu sevkiyatın içinde, 1000 adet Şpagin marka otomatik silah, 50 adet RPD-44 marka makineli tüfek, 1000 adet TT marka otomatik tabanca, 500 adet karabina tüfek, 2000 adet fişek bulunmaktaydı. Dahası, 1981'de yaklaşık 50 Mozambik Devlet Güvenlik Teşkilatı üyesi, Bulgaristan İç İşleri Bakanlığı Özel Yüksekokulu'nda eğitim almıştır (Baev, 2016).

Ekonomik açıdan, Bulgaristan'ın ihracatında Afrika ülkelerinin payı 1960'lı yıllarda yüzde 5-6 düzeyinde iken 1970'li ve 80'li yıllarda yüzde 10'un üzerine çıkmış, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ise yüzde 2 ile 4 arasında seyretmiştir. Afrika ülkelerinin Bulgaristan'ın ithalatındaki payı 1970'li yıllarda yüzde 5'in üzerine çıkmışsa da 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yüzde 1'in dahi altında kalmıştır. Oransal düşüşe karşın, Bulgaristan-Afrika ticaret hacmi 2005 sonrası dönemde ciddi bir artış kaydetmiştir (Bkz. Tablo 2).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dış politika önceliklerini değiştiren Bulgaristan, 1995'te Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunmuş ve 2004'te NATO'ya, 2007'de Avrupa Birliği'ne üye olmuştur. Yeni dış politika yönelimi çerçevesinde 1990'lı yıllarda Afrika'dakiler de dâhil birçok büyükelçiliğini kapatan Bulgaristan'ın hâlihazırda sadece Cezayir, Etiyopya, Fas, Güney Afrika, Libya, Mısır, Nijerya ve Tunus'ta büyükelçilikleri; Kamerun, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Namibya'da konsoloslukları bulunmaktadır (Embassy Pages, 2018). Bu ülkeler, aynı zamanda Bulgaristan'ın Afrika'daki ana ithalat ve ihracat ortakları durumundadır.

<i>Yıl</i>	<i>İthalat Miktarı (Milyon \$)</i>	<i>Toplam İthalata Oranı (%)</i>	<i>İhracat Miktarı (Milyon \$)</i>	<i>Toplam İhracata Oranı (%)</i>
1965	16.6	3.2	13.8	5.6
1970	39.5	4.2	25	6
1975	188	5.8	98.2	13
1980	245	5	188	11
1985	0	0	77.5	12
1990	0	0	80.6	6.1
1995	83.3	0.6	147	3.8
2000	61.9	0.7	113	1.7
2005	89.1	0.5	311	2.4
2010	202	0.7	781	3.7
2015	578	1.9	1140	2.8

Tablo 2. *Bulgaristan'ın İthalat ve İhracatında Afrika Ülkelerinin Payı (OEC, 2018)*

4. ROMANYA-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Romanya, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Rusya lehine sonuçlanmasına katkı sağlamış ve bu savaş sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda önce Almanya, daha sonra SSCB tarafından işgal edilen Romanya'da savaş sonrası dönemde Gheorghe Gheorghiu-Dej liderliğinde sosyalist bir rejim başa geçmiştir. Gheorghiu-Dej yönetimi, Sovyet kuvvetleri çekildikten (1958) sonra Romanya dış politikası üzerindeki Sovyet nüfuzunu azaltmaya yönelik girişimlerde bulunmuş; özellikle COMECON¹¹ ülkeleri arasındaki ekonomik entegrasyon fikrine ve Romanya'nın sadece gelişmiş ülkelere hammadde tedarik edecek bir devlet olarak değerlendirilmesine karşı çıkmıştır. Bu nedenle Romanya, kendi ulusal çıkarları

¹¹ Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Совѣт Экономической Взаимопомощи) anlamına gelen ve İngilizcedeki karşılığının kısaltması (*Council for Mutual Economic Assistance*) ile bilinen COMECON, 1949 yılında Marshall yardımlarına alternatif bir model arayışı olarak SSCB'nin inisiyatifi ile Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bölgesel bir ekonomik örgütlenme olarak kurulmuştur. Örgüt, daha sonra bölge dışından da üye kabul etmiştir. Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Küba, Macaristan, Moğolistan, Polonya, Romanya, SSCB ve Vietnam'ın üye olduğu COMECON, SSCB'nin dağılma süreciyle beraber Şubat 1991'de feshedilmiştir.

doğrultusunda endüstriyel gelişmesini planlayabilmek ve COMECON'a bağımlılığını azaltmak için Komünist olmayan ülkelerle de ilişki geliştirmeye yönelmiştir.

Gheorghiu-Dej'in ölümü üzerine 1965'te göreve gelen ve 1989'a kadar iktidarda kalan Nikolay Çavuşesku, Romanya'nın jeopolitik olarak hassas bir konumda olması nedeniyle ülkesine yönelik bir Sovyet işgalini tetiklememek adına dikkatli bir üslup kullanmakla beraber, 1967'de SSCB'nin itirazına rağmen Batı Almanya ile diplomatik ilişki tesis etmiş, SSCB'nin İsrail'le ilişkilerin kesilmesi konusundaki talebini uygulamamış ve 1968'de SSCB'nin Çekoslovakya'yı işgalini eleştirmiştir (Bachman, 1989: 56-57).

SSCB ile yaşanan ayrışmalar, Romanya'yı dış ilişkilerini çeşitlendirme çabasına sevk etmiştir. Afrika ülkeleri ile kurulan temaslar da bu kapsamdadır. Çavuşesku, ilk olarak 1972'de 8 Afrika ülkesini ziyaret etmiş, sonrasında neredeyse her yıl Afrika turlarına çıkmış ve Apartheid rejimi ile yönetilen Güney Afrika Cumhuriyeti haricinde hemen hemen bütün Afrika ülkelerini ziyaret etmiştir. Çavuşesku, ziyaretleri sırasında yaptığı konuşmalarda, "kolonyalist tahakküm altındaki" bütün halkların bağımsızlığı hak ettiklerini, Romanya'nın ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemekten çekinmeyeceğini ifade etmiş; bu bağlamda, Mozambik'in bağımsızlık mücadelesini desteklediklerini belirtmiş; uluslararası aktörlere Rodezya'daki (Zimbabve) seçimleri tanımama çağrısında bulunmuş ve Güney Afrika'nın Namibya'yı işgalini kınamıştır. Romanya, Afrika'daki ulusal kurtuluş mücadelelerine Yugoslavya ve Bulgaristan gibi askerî destekte bulunmayıp şifahi olarak destek vermekle yetinmiş¹², fakat ulusal kurtuluş mücadelesi yürüten Afrika devletleri, bağımsızlıklarını ilan eder etmez Romanya tarafından tanınmıştır.

1980 yılı itibariyle 47 Afrika devletiyle diplomatik ilişki tesis eden Romanya'nın bu devletlerle siyasî ve askerî nitelikli işbirlikleri geliştirmek yerine ağırlıklı olarak ticaret anlaşmaları imzalaması, Afrika'ya ilgisinin evveleminde ekonomik motivasyonlara dayandığını göstermektedir. 1950-1977 döneminde ülke kaynaklarının ağır sanayiye yoğunlaştırılması nedeniyle Romanya'da sanayi imalatı yılda ortalama yüzde 12.9 oranında artmıştı, ancak Romanya menşeli sanayi mamullerinin tümü Avrupa'ya

¹² Angola Başbakanı Lopo Fortunato Ferreira do Nascimento 1978'deki Romanya ziyaretinde bağımsızlık mücadelelerine sağladığı destekten ötürü Romanya'ya teşekkür etmiş, ancak Romanya'nın ne tür bir yardımda bulunduğu dair resmî bir bilgi paylaşmamıştır. Romanya, Afrika ulusal kurtuluş mücadelelerine yönelik malî ve askerî yardımlarını kayıt altına almamış veya gizlilik derecesi nedeniyle var olan kayıtlara ulaşamamış olabilir. Bu husus, ancak Romanya devlet arşivleri taranarak tespit edilebilir.

pazarlanabilir nitelikte değildi. Dolayısıyla Romanya'nın sanayi imalatını devam ettirebilmek için Afrika'dan tabii kaynak tedarik etmesi ve imal ettiği ürünleri Afrika pazarına satması daha makul görünmekteydi. Romanya ile Afrika ülkeleri arasındaki ticarî anlaşmaların fazlalığı ve 1970'te 502 milyon lei* olan Romanya-Afrika ticaret hacminin 1977'de 2 milyar 650 milyon lei seviyesine yükselmesi, bu çerçevede yorumlanabilir.

Afrika'da özellikle tabii kaynak zengini ülkelerle ilgilenen Romanya, Mısır'la imzaladığı ekonomik işbirliği anlaşması çerçevesinde bu ülkede petrol aramaları yapma ve ortak petrokimya teşebbüsleri kurmaya yönelmiştir. Benzer şekilde Sudan ile Romanya arasında ekonomik ve endüstriyel işbirliğinin geliştirilmesi, karşılıklı yatırımların teşviki ve korunması, çifte vergilendirmenin önlenmesi, diploma ve bilimsel unvanların karşılıklı akreditasyonu ile turizm ve sivil hava taşımacılığı alanında işbirliğinin geliştirilmesini öngören anlaşmalar imzalanmıştır.

Romanya'nın Libya ile ilişkileri de ağırlıklı olarak ekonomik nitelikli olmuştur. Çavuşesku'nun Afrika turu kapsamında ilk ziyaret ettiği ülke olan Libya, petrol tedariki karşılığında Romanya ile özellikle sınaî ve ziraî tesis inşası konusunda işbirliği geliştirmiştir. 1978 itibariyle Libya'da toplu konut, yol ve resmî bina inşasında çalışan 3 bin Romanya vatandaşının olduğu belirtilmektedir. 1974'te 532 milyon lei civarında olan Romanya-Libya ticaret hacmi dört yıl gibi kısa bir süre zarfında 2 milyar lei seviyesine yükselmiştir ki bu rakam, o dönemde Romanya'nın Afrika devletleri ile yaptığı toplam ticaretin yaklaşık yüzde 55'ine tekabül etmektedir.

Çavuşesku'nun 1970'te dönemin Burundi Cumhurbaşkanı Jean-Baptiste Bagaza ile görüşmesinden sonra iki ülke arasında ticaret ve ekonomik-teknik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu kapsamda Romanya ve Burundi, Somiburom ve Agriburom adında iki ortak teşebbüs kurmuştur. Bunlardan birincisi madencilik, diğeri tarım alanında faaliyet yürütmüştür.

Maden bakımından zengin olan Gabon, aynı şekilde Romanya'nın ilgisini çeken Afrika ülkelerinden biri olmuştur. Çavuşesku, bu ülkeyi ziyaretinde özellikle manganez ve uranyum madenlerini ziyaret etmiştir. Dönemin Gabon Cumhurbaşkanı Omar Bongo'nun 1975'te Romanya'ya gerçekleştirdiği ziyaretin ardından Romanya'nın

* Romanya para birimi

Gabon'dan manganez, uranyum, demir cevheri ve petrol ithali ciddî oranda artış kaydetmiştir (Şipeţean, 2012:229-237).

Temmuz 1970'te Romanya'yı ziyaret eden dönemin Orta Afrika Cumhurbaşkanı Jean Bedel Bokassa, Dobruca'daki tarım ve sanayi sahalarını gezdikten sonra Orta Afrika Cumhuriyeti'nin başta elmas, uranyum, bakır ve boksit olmak üzere zengin tabii kaynaklara sahip olduğunu, bunların sermaye yetersizliği nedeniyle işletilemediğini belirterek Romanya'yı Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yatırım yapmaya davet etmiş; ayrıca, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin kara ülkesi olması nedeniyle bu zenginliği uluslararası pazarlara taşıyabilmek için Romanya tarafından demiryolu inşa edilmesini talep etmiştir. Çavuşesku, madenlerin keşfine yönelik jeolojik araştırmalar için kaynak sağlayabileceklerini, demiryolu inşası konusunda ise böyle bir projeyi tek başına üstlenemeyeceklerini, ancak başlatılacak bir projeye ortak olabileceklerini belirtmiştir. Bokassa, ayrıca Romanya'dan personel eğitimi konusunda destek istemiş, bu doğrultuda 1971-72 eğitim yılında Orta Afrika'dan 11 öğrenci Romanya'da eğitim almıştır.¹³ İlâveten, Bangui Üniversitesi'nin tıp ve jeoloji fakültelerinin laboratuvarlarına Romanya'dan 580 bin lei değerinde malzeme temin edilmiştir (Tiu, 2013).

2000 sonrası dönemde Romanya'nın Afrika'ya ihracatında kayda değer bir artış kaydedilmekle birlikte, hâlihazırda Romanya'nın ihracatının yüzde 3.8'i Afrika ülkelerine, ithalatının ise yalnızca yüzde 0.7'si Afrika ülkelerindedir. Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde, Afrika ülkelerinin Romanya'nın ihracatındaki payı 1970'li yıllarda yüzde 10'un üzerine çıkarken 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yüzde 5'lerin altına inmiştir. Afrika ülkelerinin Romanya'nın ithalatındaki payı ise 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yüzde 1'in altında kalmıştır (Bkz. Tablo 3).

Soğuk Savaş döneminde neredeyse bütün Afrika ülkeleriyle diplomatik ilişki tesis eden Romanya, 2018 yılı itibariyle Angola, Cezayir, Etiyopya, Fas, Güney Afrika, Kenya, Libya, Mısır, Nijerya, Senegal, Sudan, Tunus, Uganda ve Zimbabve'de büyükelçilik düzeyinde temsil edilmektedir. Benin, Burundi, Fildişi Sahili, Gine, Gine Bissau, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Mali, Moritanya, Mozambik, Nijer ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ise Romanya'nın konsoloslukları bulunmaktadır (Embassy Pages, 2018).

¹³ 1971-1972 eğitim yılında Sudan'dan 76, Kongo'dan 43, Cezayir'den 20, Mısır'dan 14, Zaire'den 8, Tanzanya'dan 5, Zambiya'dan 4 öğrenci Romanya üniversitelerinde eğitim almıştır.

<i>Yıl</i>	<i>İthalat Miktarı (Milyon \$)</i>	<i>Toplam İthalata Oranı (%)</i>	<i>İhracat Miktarı (Milyon \$)</i>	<i>Toplam İhracata Oranı (%)</i>
1965	21.6	4.4	24.2	5.8
1970	58.3	2.7	54.6	5.9
1975	254	7.7	343	11
1980	1400	12	342	6.3
1985	0	0	241	6.9
1990	244	7.3	150	4.7
1995	448	4.8	319	5.1
2000	73.7	0.6	385	3.7
2005	202	0.5	578	2.2
2010	385	0.7	1320	3.0
2015	575	0.8	2210	3.8

Tablo 3. Romanya'nın İthalat ve İhracatında Afrika Ülkelerinin Payı (OEC, 2018)

5. ARNAVUTLUK-AFRİKA İLİŞKİLERİ

1912 yılında Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk'ta İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Enver Hoca liderliğinde Komünist bir rejim iktidara gelmiştir. Başlangıçta SSCB ile paralel bir dış politika takip eden Enver Hoca yönetimi (1946-1985), Josef Stalin'in ölümünden (1953) sonra Moskova yönetiminden ayrılmıştır. Bu ayrışma sonrasında Arnavutluk, alternatif olarak ÇHC ile işbirliği geliştirmiş, fakat bu işbirliği de Mao Zedong'un ölümüyle (1978) birlikte sona ermiştir.¹⁴

¹⁴ Enver Hoca, Kruşçev dönemindeki *deStalinizasyon* (десталинизация) gayretlerinden ötürü Moskova yönetimini revizyonist ve oportünist olmakla itham etmiştir. Hoca'ya göre, "Hayatta olduğu dönemde kimsenin eleştirecek cesareti kendisinde bulamadığı, ancak öldüğünde üzerine büyük bir çamur atmaya giriştiği bu değerli Marksiste karşı hakkaniyetli ve minnettar olduk" diyen Hoca, "Stalin'in adını karalamanın doğru, normal ya da Marksistçe olmadığını" belirtmiştir. Benzer şekilde, ÇHC'nin 1970'li yılların sonundan itibaren kapitalizme yeşil ışık yakması, Enver Hoca (1979: 243-248.) tarafından oportünizm olarak nitelendirilmiştir: "Çin'in bir süper devlet olma çabaları, en başta müttefiklerini seçmede yaptığı anlaşmalarda kendini göstermektedir. Şu anda dünyada, iki süper devlet, Amerikan emperyalizmi ve Sovyet sosyal-emperyalizmi vardır. Çin yöneticileri, Amerikan emperyalizmine yaslanmayı uygun buldular. Onlar, Amerikan emperyalizminin, ekonomi, maliye, teknoloji, örgütlenme ve hatta askeri alanda kendilerine yardım edeceğini fazlasıyla umuyorlar."

Ülkenin ekonomik kapasitesinin yetersizliği ve Hoca'nın ideolojizmi nedeniyle Soğuk Savaş döneminde Arnavutluk'un Sahraaltı Afrika devletleriyle ilişkileri sınırlı olmuştur. Bununla birlikte, Arnavutluk'un kısıtlı da olsa model etkisi yaratabildiği görülmektedir. Örneğin, 1968'de askerî darbe ile göreve gelen Kongo Cumhurbaşkanı Marien Ngouabi, ülkenin adını Kongo Halk Cumhuriyeti olarak değiştirmiş ve Kongo'yu Afrika'nın ilk Komünist devleti ilan etmiştir. 9 yıl iktidarda kalan Ngouabi, tarım arazilerinin kolektifleştirilmesi ve bazı endüstrilerin millileştirilmesi konusunda ÇHC ve Arnavutluk modellerini örnek almıştır. 1970'te Arnavutluk'u ziyaret eden Kongo Halk Cumhuriyeti Adalet Bakanı Alois Mudileno Masengo, Arnavutluk'un Kongo'da saygıyla anılan bir devlet olduğundan söz etmiştir (Cyr, 2001: 125). Bu yakınlaşmanın söylemsel boyutta kaldığı, Arnavutluk ile Kongo arasında kayda değer nitelikte siyasal ve ekonomik bir ilişkinin kurulamadığı görülmektedir.

Arnavutluk ile Afrika devletleri arasındaki ticaret hacmi, 1960'lı yılların sonlarından 2000'li yılların başlarına kadar yaklaşık olarak aynı oranlarda seyretmiştir. 2005 sonrası dönemde Arnavutluk'un Afrika'dan ithalatı ciddi düzeyde artmakla birlikte, halihazırda Arnavutluk'un ithalatında Afrika'nın payı yüzde 1.6, ihracatındaki payı ise 0.9 düzeyindedir (Bkz. Tablo 4).

Dünya genelinde 38 büyükelçiliği bulunan Arnavutluk'un hiçbir Sahraaltı Afrika ülkesinde mukim büyükelçiliği mevcut değildir. Arnavutluk'un karşılıklı büyükelçilik açtığı tek Kuzey Afrika devleti ise Mısır'dır. Mısır dışında Cezayir ve Libya'nın da Arnavutluk'ta büyükelçiliği bulunurken Sahraaltı Afrika ülkelerinden yalnızca Sierra Leone'nin Tiran'da konsoloslugu mevcuttur (Embassy Pages, 2018).

<i>Yıl</i>	<i>İthalat Miktarı (Milyon \$)</i>	<i>Toplam İthalata Oranı (%)</i>	<i>İhracat Miktarı (Milyon \$)</i>	<i>Toplam İhracata Oranı (%)</i>
1965	0.2	1.2	0.3	5.5
1970	2.3	7.8	0.8	5.6
1975	5.6	5.8	1.9	2.5
1980	3.3	1.6	9.4	3.8
1985	0	0	2.7	3.4
1990	0	0	6.7	4.1
1995	2.3	0.006	0.9	0.4
2000	2.9	0.2	2.7	1.0
2005	20.4	0.6	2	0.3
2010	30.6	0.6	7.6	0.5
2015	71.6	1.6	17.9	0.9

Tablo 4. Arnavutluk'un İthalat ve İhracatında Afrika Ülkelerinin Payı (OEC, 2018)

6. YUNANİSTAN-AFRİKA İLİŞKİLERİ

1830'da Osmanlı'dan bağımsız olan Yunanistan, 1862'ye kadar Bavyera Prensi Otto von Wittelsbach, 1913'e kadar Danimarka Prensi Wilhelm Georg tarafından yönetilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda İtilâf Devletleri safında yer alan Yunanistan, İkinci Dünya Savaşı'nda İtalya ve Almanya tarafından işgal edilmiştir. 1946-1949 yıllarında milliyetçi gruplarla Komünistler arasında bir iç savaşa sahne olan ülke, savaş sonrasında SSCB ile ABD arasında tercih yapma ikilemiyle karşı karşıya kalmış ve Türkiye gibi SSCB'ye karşı ABD'yi tercih etmiştir. Bu doğrultuda Yunanistan, Batı sisteminin oluşturduğu kurumlara üye olmuş ve dış politikada önceliğini Komünizm'e karşı durmak olarak belirlemiştir (Kırlıdökme, 2013).

1967-1974 yılları arasında Albaylar Cuntası tarafından idare edilen Yunanistan, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile tetiklenen iç siyasî gerilimler ve Batı Bloku'nda yer almasından kaynaklanan kısıtlar nedeniyle, Afrika'yı önceleyen bir dış politika geliştirmemiş, fakat coğrafi yakınlıklarını dikkate alarak Kuzey Afrika devletleri ile ortaklığa önem vermiştir. Yunanistan, "doğal stratejik ortak" olarak değerlendirdiği Mısır'da 1900 yılında

büyükelçilik açmıştır. Hâlihazırda bu ülkede 150 Yunan şirketi faaliyet göstermektedir. Yunanistan'ın erken dönemde temas kurduğu bir diğer Afrika devleti Etiyopya'dır. Burada 1917'de faaliyete geçen Yunan konsolosluğu, 1935'te büyükelçiliğe dönüştürülmüştür.

Afrika'da siyasî ve askerî bir varlık göstermeyen Yunanistan, kıtada vatandaşları aracılığıyla ekonomik faaliyetler yürütmüştür. 1980'li yıllarda Afrika'da çoğu ticaretle uğraşan 20 bin kadar Yunan vatandaşının ikamet ettiği, günümüzde ise sadece Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 45 bin Yunan vatandaşının yaşadığı tahmin edilmektedir. Mengistu Haile Mariam döneminde (1974-1991) Etiyopya'da ve Mobutu Sese Seko döneminde (1965-1997) Zaire'de Yunan vatandaşlarına ait varlıklara el konulmasından doğan maddî zararın tazmin edilememiş olması, halen bu iki ülke ile Yunanistan arasında sorun teşkil etmektedir (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2018).

Son dönemde Yunanistan ile Burundi, Cezayir, Etiyopya, Fas, Güney Afrika, Kenya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Libya, Madagaskar, Mauritius, Mısır, Nijerya, Ruanda, Seyşeller, Tanzanya, Tunus ve Uganda arasında, eğitim, kültür, sağlık, spor, turizm, tarım, ticaret, deniz-hava taşımacılığı, yatırımların karşılıklı teşviki-korunması vb. konularda işbirliğini öngören anlaşmalar imzalanmıştır. Ek olarak Sudan ile Siyasal İşbirliği Mutabakat Zaptı, Senegal ile Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalayan Atina, Yunan üniversitelerinde ve askerî okullarında eğitim alacak Kongo-Brazzaville, Senegal ve Zimbabveli öğrencilere burs tahsis etmiştir. Yunanistan'ın bu minvalde Afrika devletleriyle ilişkilerini yoğunlaştırmaya çalışması, uluslararası alanda başta Kıbrıs olmak üzere kendi tezlerine destek bulma ve Türkiye ile rekabet etme düşüncesi ile bağlantılıdır (Chouliaras ve Petropoulos, 2015).

Yunanistan'ın hâlihazırda 10 Afrika ülkesinde (Cezayir, Etiyopya, Fas, Güney Afrika, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Libya, Mısır, Nijerya ve Zimbabve) büyükelçiliği; 23 Afrika ülkesinde (Angola, Benin, Botsvana, Burundi, Cibuti, Çad, Eritre, Gana, Kamerun, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar, Malavi, Mali, Mauritius, Moritanya, Mozambik, Namibya, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Tanzanya ve Uganda) konsoloslukları mevcuttur (Embassy Pages, 2018). 2003 yılında Angola, 2009 yılında Sudan Atina'da büyükelçilik açarken aynı yıl Kamerun'daki Yunanistan büyükelçiliğinin faaliyetleri askıya alınmıştır. Libya ile 1952'den bu yana diplomatik ilişki kuran Yunanistan, 2011

yılında başlayan iç savaş nedeniyle bu ülkedeki büyükelçiliğinin faaliyetlerini 31 Temmuz 2014'te askıya almıştır.

<i>Yıl</i>	<i>İthalat Miktarı (Milyon \$)</i>	<i>Toplam İthalata Oranı (%)</i>	<i>İhracat Miktarı (Milyon \$)</i>	<i>Toplam İhracata Oranı (%)</i>
1965	40	3	11	2.3
1970	68	2.9	20	2.2
1975	285	4.6	331	9.4
1980	1570	13	609	7.7
1985	725	8.6	354	6.7
1990	644	3.5	339	3.8
1995	771	3.1	355	3.1
2000	952	3	491	3.8
2005	1450	2.6	941	4.8
2010	2860	4.6	1680	7.2
2015	1550	3.5	2230	5.5

Tablo 5. Yunanistan'ın İthalat ve İhracatında Afrika Ülkelerinin Payı (OEC, 2018)

7. SONUÇ

Soğuk Savaş dönemi ve onun sonucu olarak ortaya çıkan iki kutuplu uluslararası sistem, Balkan devletlerinin Afrika politikalarını çeşitli şekillerde etkilemiştir. Bu ülkelerden Yugoslavya'nın Afrika'ya yönelişinin temel motivasyonu, SSCB ile ihtilafından kaynaklanan siyasal-ekonomik dezavantajları telafi etmek ve Bağlantısızlar Hareketi üzerinden kendi liderliğini oluşturmaktı. Yugoslavya'nın bu konuda Afrika devletleri nezdinde kısmen başarılı olduğu söylenebilir. Ne var ki bu başarı Tito'nun iktidar dönemiyle sınırlı kalmıştır. Yugoslavya dağıldıktan sonra kurulan devletler, Afrika ile ilişkilerinde aynı dinamizmi gösterememişlerdir. Bir diğer Balkan devleti olan Bulgaristan, Soğuk Savaş dönemi boyunca Moskova yanlısı bir dış politika izlemiş ve bu durum doğal olarak ülkenin Afrika politikasına da aksetmiştir. Afrika'da yoğunlukla Sovyet yanlısı devlet ve örgütlere askerî teçhizat ve eğitim desteği sağlayan Bulgaristan,

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Batı Avrupa ile bütünleşme yolunu seçmiş ve bu eğilime paralel olarak Afrika'daki varlığını asgarî düzeye indirmiştir. Bulgaristan gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Sovyet nüfuzu altında kalan Romanya, zamanla bu nüfuzu gevşetmeye çalışmış ve "millî sosyalizm" anlayışı çerçevesinde dış ilişkilerini çeşitlendirmek istemiştir. Çavuşesku'nun görev süresi zarfında hemen hemen bütün Afrika ülkelerini ziyaret etmesi, bu çabanın sonucudur. Balkan devletleri arasında, ekonomik ilişkilere en fazla ağırlık veren devlet Romanya olmuştur. Arnavutluk ve Yunanistan'ın ise Soğuk Savaş döneminde Afrika'da kayda değer bir varlık göstermedikleri, coğrafi açıdan daha yakın olan Kuzey Afrika devletleriyle ilişki kurmakla yetindikleri anlaşılmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Balkan ve Afrika devletleri arasındaki ticaret hacmi istikrarlı biçimde artmakla birlikte, Balkan devletlerinin Afrika'daki varlığı Türkiye ile mukayese edildiğinde oldukça düşüktür. Yukarıdaki tablolardaki ticarî veriler bir araya getirildiğinde, Balkan devletleri ile Afrika devletleri arasındaki mevcut ticaret hacminin toplamda 10.3 milyar dolar olduğu görülür ki bu rakam Türkiye ile Afrika devletleri arasındaki ticaret hacminin (20.2 milyar dolar) yaklaşık yarısı düzeyindedir.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, F. (1983), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Arnold, G. (2006), *The A to Z of the Non-Aligned Movement and Third World*, Plymouth: Scarecrow Press.

Bachman, R. D. (1989), *Romania: A Country Study*, Washington: Library of Congress.

Baev, J. (2016), "Bulgarian Arms Delivery to Third World Countries, 1950-1989", 28 Ekim 2016 tarihinde <http://www.php.isn.ethz.ch/> adresinden erişildi.

Baev, J. (1995), *Военно-политическите конфликти след Втората световна война и България*, Sofya: Georgi Pobedonosets.

Baev, J. (1992), "Българска военна помощ за Третия Свят", *Военен журнал*, 6: 101-109.

Chant, C. (1987), *A Compendium of Armaments and Military Hardware*, Londra ve New York: Routledge.

Chouliaras, A. ve Petropoulos, S. (2015), *Η Αφρική και οι άλλοι*, Atina: Sindesmos Ellinikon Akadimaikon Vivliothikon.

Cyr, R. N. (2001), *Twentieth Century Africa*, Lincoln: Writers Club Press.

Embassy Pages (2018), 27 Şubat 2018 tarihinde <https://www.embassypages.com> adresinden erişildi.

Glejeses, P. (2013), *Visions of Freedom: Havana, Washington, Pretoria, and the Struggle for Southern Africa, 1976-1991*, University of North Carolina Press.

Goff, S. (2018), "Waiting for Tito: Unofficial scenes from a presidential tour of Africa", 19 Şubat 2018 tarihinde <https://www.calvertjournal.com/features/show/5337/red-africa-tito-presidential-tour-unofficial-scenes> adresinden erişildi.

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs (2018), "Greece's Bilateral Relations", 27 Şubat 2018 tarihinde <https://www.mfa.gr/en/greece-bilateral-relations.html> adresinden erişildi.

Combat Aircraft (2018), "Soko G-2 Galeb", 15 Şubat 2018 tarihinde <http://www.combataircraft.com/en/Military-Aircraft/Soko/G-2-Galeb/> adresinden erişildi.

Gruev, M. (2009), "Политическото развитие на България през 50-те – 80-те години на XX век", История на Народна република България: Режимът и обществото, Ed. Ivaylo Znepolski, Sofya: Ciela Soft & Publishing.

Gužvica, S. (2016), "Izvoz jugoslovenske revolucije u Alžir", 27 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.noviplamen.net/tekstovi/izvoz-jugoslovenske-revolucije-u-alzir/> adresinden erişildi.

Hoca, E. (1979), *Emperyalizm ve Devrim*, Çev. A. Fırat, İstanbul: Yıldız Yayınevi.

Kırlıdökme, U. (2013), "Yunanistan'da Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Dış Politika Olaylarına Uygulanması", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 2 (2): 27-50.

Marco, R., "Kararlı Bir Komünist ve Enternasyonalist: Enver Hoca", *Evrensel*, 11 Ocak 2015.

OEC (Observatory of Economic Complexity) (2018), 27 Şubat 2018 tarihinde <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/> adresinden erişildi.

Orlović, D. (2012), "More than a cordial reception: Ethiopian Emperor Haile Selassie I's visit to Yugoslavia in 1954, with a special reference to the passage to and stay in

Croatia”, *Carnival – Journal of the International Students of History Association*, 14: 151-165.

Perić, M. (2016), “Спољна Политика Друге Југославије 1968 – 1980”, *Политичка Ревизија*, 48 (2).

Petrović, V. (2014), “Josip Broz Tito’s Summit Diplomacy in the International Relations of Socialist Yugoslavia 1944–1961”, *Annales Ser. Hist. Sociol.*, 24 (4).

Schmidt, E. (2013), *Foreign Intervention in Africa: From the Cold War to the War on Terror*, Cambridge: Cambridge University Press.

Șipețean, C. (2012), “Economic and Political Relations between Romania and African Countries During the Totalitarian Regime (1965-1980)”, *Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu din Cluj-Napoca*, LI: 229-237.

Tasić, D. (2008), “Otkrivanje Afrike: Jugoslovensko-Etiopski Odnosi i Počeci Jugoslovenske Afričke Politike 1954-1955”, *Spoljna Politika Jugoslavije 1950-1961*, Belgrad: Institutza Noviju Istoriju Srbije.

The National Archives, FCO 28/1632, (1971), “Political Relations between Yugoslavia and the Liberation Movements of Angola, Mozambique and Palestine”, 15 Şubat 2018 tarihinde <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/de-tails/r/C11023112> adresinden erişildi.

Țiu, I. (2013), “Republica Africa Centrală, la picioarele lui Ceaușescu”, 13 Haziran 2018 tarihinde <https://www.histo-ria.ro/sectiune/general/articol/republica-africa-centrala-la-picioarele-lui-ceausescu> adresinden erişildi.

Vučetić, R. ve Betts, P. (2017), *Tito in Africa: Picturing Solidarity*, Belgrad: Museum of Yugoslavia.